

Ohrožené vodní biotopy v hospodářských lesích

Jak v lese hospodařit šetrně (nejen) k obojživelníkům

Jaromír Maštera

Ačkoli to tak na první pohled nevypadá, i v běžných hospodářských lesích můžeme najít z pohledu ochrany přírody několik významných typů vodních biotopů se stojatou či mírně tekoucí vodou, na něž jsou vázány svým rozmnožováním ohrožené druhy živočichů. Zejména jde o obojživelníky, vážky a vodní brouky. Ohrožení vodních biotopů v lesích se v poslední době zvyšuje zejména s nástupem moderních postupů a technologií. Jakým způsobem lze minimalizovat negativní vlivy na tyto biotopy a na ohrožené druhy živočichů, přibližuje následující text. Dobrou zprávou je, že vhodná opatření bývají často jednoduchá a nenákladná.

Kaluže na lesních cestách a strouhy

Lesní kaluže a strouhy jsou velmi významnými biotopy pro rozmnožování několika druhů obojživelníků, mj. čolka horského, skokana hnědého, kuřky žlutobřiché a také vodního hmyzu (např. vážek). Kaluže vznikají v lesích na různých místech, nejčastěji pojezdem těžké techniky na nezpevněných lesních cestách, skládkách dřeva, ale i jinde mimo trvalé cesty. Kaluže jsou často přítomné ve strouhách u cest, které jsou někdy zatopené i v delších úsecích.

V důsledku stále častějšího zpevňování lesních cest, čištění struh u cest do plynulé průtočnosti, ale i projížděním kaluží z lesů postupně mizí nejen čolek horský, avšak i další ohrožené druhy. Velmi negativní vliv má projíždění kaluží a čištění struh v době rozmnožování obojživelníků a vývinu jejich larev v dubnu až srpnu.

Z pohledu ochrany přírody by bylo samozřejmě nejlepším řešením zachovávat v co největším rozsahu nezpevněné lesní cesty. Pokud už je nutné přistoupit k jejich zpevnění, je ideálním řešením, aby lesní hospodář předem svůj záměr konzultoval s orgány ochrany přírody, zásah vhodně načasoval a měl po ruce i náhradní opatření. Tím může být například vybudování drobných tůní na vhodných podmáčených místech v okolí cesty či přímo ve strouze u cesty, pokud zde není požadavek na nutnou plynulou průtočnost strouhy. Možné je vytvoření prohlubní ve strouze tak, aby tam trvale stála nějaká voda. Při hloubení nových tůní na podmáčených místech je však třeba brát ohled na vodní hmyz, který často v takových biotopech žije, a konzultovat záměr předem s entomologií.

Čolek horský – typický zástupce drobných ohrožených živočichů v hospodářských lesích

Malé, dobře oživené tůně vytvořené ve strouze u zpevněné lesní cesty

Tůňe a rybníčky v lesích

V lesích se nacházejí různé tůňe a rybníčky, ať už funkční, zanikající, nebo zcela zaniklé. Tůňe se vyskytují na různých místech, zejména na trvale podmačených plochách (lesní mokřiny, prameniště aj.), a jsou buď přirozeného, nebo umělého původu. Drobné tůňky na mokřadních místech v lesích například vytvářejí i divoká prasata.

Pokud jsou lesní tůňe a rybníčky alespoň část roku na vodě a mají vhodné parametry (zejména dostatek mělčin), jde často o velmi významné biotopy pro rozmnožování obojživelníků a jiných ohrožených vodních živočichů. Lesní rybníky a tůňe bývají oproti podobným vodním plochám v běžné zemědělské krajině více zastíněné, mívají trvale chladnější vodu, pomaleji zarůstají litorální vegetací, a proto často hostí poněkud jiné spektrum živočichů, kterému k rozmnožování vyhovují zastíněnější vodní plochy. Příkladem mohou být z obojživelníků třeba čolci horský a velký. Naopak druhy otevřenější krajiny se zde nacházejí jen zřídka.

Lesní tůňe a rybníčky jsou ohroženy přirozeným zánikem vlivem sukcese (zazemněním, zanášením) či protržením hrází velkou vodou, ale zejména zánikem a poškozením vlivem různých aktivit lidí. Jde obzvláště o rušení rybníků a tůňí zavážením a chovem většího množství ryb.

Pokud neexistuje závažný důvod, nemělo by v lesích docházet k rušení žádných stávajících vodních ploch. Jejich průběžné obnovování, zejména těch menších, jako jsou tůňe a malé rybníčky, je z pohledu ochrany obojživelníků velmi vhodné. Je však třeba mít na paměti, že obnova by přednostně měla být pouze částečná, s ohledem na ohrožený vodní hmyz a další živočichy. Výskyt nej-

Tůňe vybudované rozšířením vyjetých kolejí vzniklých po kalamitní těžbě

vzácnějších a nejohroženějších druhů vodního hmyzu je soustředěn do velmi mělkých a často sukcesně pokročilých vodních těles, většinou již pro rozmnožování obojživelníků nevhodných.

Po zvážení všech okolností je na místě opravovat protrhlé hráze lesních rybníků a vytvářet nové tůňe a tůňky na vhodných podmačených místech v lesích (opět s ohledem na vodní hmyz).

Pokud je to jen trochu možné, je dobré průběžně provádět probírky dřevin v těsném okolí vodních ploch, aby nedocházelo k zanášení vodních ploch opadem.

Velmi důležité je, aby se na malých vodních plochách v lesích rybářsky nehospodařilo; u tůňí a velmi malých lesních rybníků často ani hospodařit nejde. Žádoucí je pone-

chávat všechny tůňe v lesích zcela bez ryb, v případě malých lesních rybníků nemusí být nízká rybí obsádka úplně na škodu.

Tůňe v lesních lomech a pískovnách

Malé lesní lomy (lůmky) a pískovny jsou významnými biotopy pro řadu ohrožených druhů živočichů i rostlin, nejen pro obojživelníky. Významně přispívají ke zvýšení biodiverzity v lesích, zejména pokud se v nich nachází nějaká trvalejší vodní plocha. Vodní plochy v lesních lomech a pískovnách obecně patří k těm nejlepším místům pro rozmnožování obojživelníků v rámci všech vodních biotopů v lesích, pokud nejsou rybářsky obhospodařované.

Stará požární nádrž je velmi významná pro vodní živočichy

Kaluže ve vyjetých kolejích na nezpevněné lesní cestě

Tyto biotopy bývají nejvíce ohroženy zavážením, např. zeminou a odpadem. Rizikové jsou i necitlivé rekultivace lomu či pískovny zpět na hospodářský les a přirozené zarůstání dřevinami.

Pokud je to možné, je z pohledu ochrany přírody vždy nejlepší ponechat lom či pískovnu po ukončení těžby ve stávajícím stavu a neprovádět žádnou rekultivaci. Na druhou stranu správně provedená rekultivace nemusí přírodě uškodit. Je vždy dobré případnou rekultivaci jakéhokoli těžebního prostoru konzultovat s orgány ochrany přírody a dohodnout rozsah a způsob provedení. V lomech a pískovnách je také vhodné občas provést prořezávky stínících dřevin a částečně pročistit vodní plochy. Tyto zásahy v podstatě neustále probíhají v aktivních těžebních prostorech, po ukončení těžby je však nutné je zajistit.

Drobné lesní potůčky

Drobné lesní vodní toky jsou významné z pohledu obojživelníků většinou jen tehdy, pokud protékají listnatým či smíšeným lesem a mají vysokou čistotu vody. Pak bývají místy vývinu larev silně ohroženého mloka skvrnitého. Tam, kde potůčky proudí jen minimálně a hloubka vody v nich dosahuje alespoň 10 cm, dochází k rozmnožování čolků horských a skokanů hnědých. Ve výhradně jehličnatých lesích je význam drobných vodních toků většinou podstatně nižší, zejména s ohledem na mloka skvrnitého, který v nich většinou nežije. Větší lesní potoky mají obvykle vyšší proudění vody, a nejsou tudíž pro rozmnožování obojživelníků využitelné. Malé vodní toky v lesích samozřejmě bývají velmi významné z pohledu jiných ohrožených vodních živočichů, například raků, měkkýšů či některých ryb.

V současnosti již není největším ohrožením potoků v lesích znečištění, ale především necitlivě prováděné úpravy a regulace jejich koryt. Tyto zásahy často nejsou zcela odůvodněné nebo jsou prováděny v podstatně větším rozsahu, než by bylo nutné. Opět je třeba zdůraznit, že jakékoli zásahy do vodních biotopů i v běžných hospodářských lesích by měly být předem konzultovány s pracovníky ochrany přírody. Je velmi pravděpodobné, že dojde k dohodě a úpravy budou provedeny

Lesní lom s dobře fungující vodní plochou

tak, aby nebyly přírodě a ohroženým druhům škodlivé. Samozřejmě, že nejlepší by bylo ponechávat všechny vodní toky v lesích bez úprav. Je ale jasné, že to reálně nejde, protože na vodních tocích existuje řada problematických míst (někdy jsou problematické celé vodní toky), kde provádění určitých opatření je nezbytné.

Umělé nádrže v lesích

Kromě kaluží, tůní, rybníčků a vodních toků se v lesích nacházejí i další vodní biotopy, a to nádrže pro zasněžování, staré požární nádrže, betonová koupaliště a další umělé vodní nádrže. Často i tyto biotopy bývají významné pro rozmnožování obojživelníků a jiných drobných vodních živočichů, pokud ovšem nemají zcela kolmé stěny a nejsou využívány k chovu většího množství ryb.

Tyto biotopy jsou nejčastěji ohroženy přímou likvidací (zavážením), přirozeným zánikem – zazemněním a zanášením, a jak již bylo řečeno, vysokými rybími obsádkami.

Obecně by nemělo v lesích docházet k rušení jakýchkoli starých vodních nádrží, když pro to není významný důvod. Pokud mají stávající nádrže zcela kolmé stěny, je nutné upravit alespoň jeden jejich břeh minimálně do sklonu 1:1 nejen kvůli ohroženým živočichům, ale i kvůli bezpečnosti lidí. Umělé lesní nádrže často mívají menší rozměry. Neměly by se proto využívat k chovu ryb. Když je nádrž

větší, je nízká rybí obsádka přijatelná. Zazemněné vodní nádrže je občas vhodné částečně pročistit, opět s ohledem nejen na obojživelníky, ale také na vodní hmyz.

*Neoznačené fotografie Jaromír Maštera
Autor pracuje na Správě CHKO Žďárské
vrchy a krajském středisku Havlíčkův Brod*

Necitlivě pročistěné koryto lesního potoka

Foto David Fischer

SUMMARY

Maštera J.: Threatened Water Habitat in Commercial Forests. How to Manage Forests (not only) Amphibian Friendly

Threats to water habitats in forests have been recently increasing, particular due to the rapid development of current technologies and

measures. Therefore, pools of water and puddles on forest roads, flooded ditches along roads, various forest pools and ponds, pools in forest quarries and sandpits, small forest water courses and various manmade reservoirs are of great importance. The article summarizes how negative affects on the above habitats and threatened wild species could be minimised. The appropriate measures are often simple and cheap.